

Kolektif Üretim İçinde Özgürleşmek, Güçlenmek ve Dönüşmek: Eleştirel Pedagoji Dergisini Canlandırma Süreci Üzerine Katılımcı Bir Araştırma

Yasemin Tezgiden Cakcak & Ebru Eren Kükürt¹

Eleştirel Pedagoji Dergisi, 2009–2021 yılları arasında yayımlanan toplam 70 sayısı ile eleştirel eğitim alanına katkı sunan önemli kaynaklardan biri olmuştur. Bu dönem, genel olarak derginin eleştirel pedagojiyi görünür kılma, tartışma alanı açma ve politik bir söz üretme çabalarıyla şekillenmiştir. Ülkedeki genel siyasal atmosferin ve pandeminin de etkisiyle 2021’den itibaren dergi, bir duraklama yaşamış, Ünal Özmen’in bireysel çabalarıyla varlığını sürdürmüştür. 2024 yılında dergiyi yeniden canlandırma çalışmaları başlamış, bu girişimler 2025 yılının Mart ayında somut bir sonuç vermiştir. Kolektif üretim süreçlerinin ürünü olarak yayımlanan 77. sayı, Eleştirel Pedagoji Dergisinin yeni bir ivmeyle yaşama dönmesini simgelemektedir.

Bu yeniden doğuş, yalnızca geçmişin mirasını sahiplenmekle kalmadı, aynı zamanda geleceğe dönük kolektif bir arayışın kapısını da araladı. Yazıda öne çıkan “yeniden” vurgusu, yalnızca geçmişin mirasını sürdürmek anlamına gelmezken; aynı zamanda kolektif bir üretim ihtiyaç ve potansiyeline de işaret etmektedir. Derginin bir dönem duraklaması, Türkiye’deki demokratik alanların daralması, politik tartışmaların sınırlandırılması ve eleştirel pedagojiye dair tartışmaların görünürlüğüne azalması gibi siyasal koşullarla eğitim sistemindeki krizler, öğretmen emeğinin değersizleştirilmesi ve eğitimde artan eşitsizliklerin keşişiminde gerçekleşmiştir. Öte yandan toplumsal hareketlerdeki yeni dayanışma biçimleri ve kolektif örgütlenme deneyimleri (kadın hareketi, gençlik hareketleri, ekoloji mücadelesi vb.) dergi çevresinde yeniden kolektif üretim ve söz söyleme ihtiyacını güçlendirmiştir. Bu bağlamda, Eleştirel Pedagoji Dergisi’ni yeniden canlandırma çalışmaları 2024 yılı sonbaharında başlamış; dergi

¹ yasemintezgidencakcak@gmail.com, ebru.eren.ebr@gmail.com

çevresiyle çok katılımlı toplantılar yapılmış ve yeni biçim, içerik, ilişkilene ve üretim süreçleri konusunda ortak kararlar alınmıştır.

İlerleyen süreç genel olarak özetlendiğinde; Whatsapp grubu üzerinden organize olan dergi meclisinden yeni bir yayın kurulu doğdu, çevrimiçi atölye çalışmaları yapıldı. Ekibin dinamizmi ve heyecanıla Mart 2025'te çok kapsamlı ve yoğun bir sayı çıkarıldı. Yeniden doğan dergi sevinçle karşılandı ve 77. sayısı 7000'leri geçen indirme sayılarına ulaştı. Dergiyi yaygınlaştırma çalışmaları sırasında dergiyle tanışan ya da derginin yeniden çıkmasından heyecanlanan çok sayıda kişi dergi ekibine dâhil oldu. Ekibimizde Eylül 2025 itibarıyla 132 kişi bulunuyor.

Bu süreçte aktif rol alan bizler dergiyle birlikte kendimizi de canlanmış ve umutlanmış hissettik. Tam da bu nedenle dergiyi canlandırma sürecinin bizler üzerindeki özgürleştirici, güçlendirici ve dönüştürücü etkisini katılımcı eylem araştırması ile sistematik olarak incelemek istedik. Çalışmanın ilk bulgularını bu yazıda sizlerle paylaşıyoruz.

Eleştirel Pedagoji Dergisinde Kolektif Üretim Süreçleri

Dergi içerisinde çok katmanlı bir kolektif üretim sürecinin hâkim olduğunu söyleyebiliriz. Bu kolektif üretim süreci derginin ortaya çıkış hikâyesinden başlayarak bugün geldiğimiz noktaya kadar yaşadığımız süreci ifade ediyor. Dergi tek bir fikrin değil, farklı seslerin bir araya gelmesinin sonucu. Başlangıçta küçük bir sohbet, bir masa etrafında kurulan cümleler ve paylaşılan hayaller vardı. Her birimizin farklı deneyimleri, ilgileri ve bakış açıları zamanla iç içe geçti; ortaya çok katmanlı, kolektif bir üretim zemini çıktı. Bu süreçte kimimiz sözcükleriyle, kimimiz görselleriyle, kimimiz de düzenleme ve tartışmalarıyla katkı sundu. Fikirler, ilk taslaktan basılı hâle gelene kadar birçok kez dönüştü, birbirini besledi ve yeniden kuruldu.

Nasıl Başladık?

Eleştirel Pedagoji Dergisini canlandırma çalışmalarının ilk adımı dergi çevresinde yer alan eğitimciler olarak eleştirel pedagoji ile ilgilenen arkadaşlarımızı, meslektaşlarımızı, öğrencilerimizi sürece davet ederek bir whatsapp grubunda bir araya gelmek ve çevrimiçi toplantılar yapmaktır. Söz konusu toplantıların çağrıcısı olan arkadaşlar toplantıları modere etseler de toplantılarda söz almak isteyen herkes söz istemeksizin, kendi sözünü monoloğa dönüştürmeden konuşuyor, fikirlerini paylaşıyor, bu fikirler tartışılıyordu. Derginin bundan sonra yayın hayatına nasıl devam edeceği, hangi dilde yayınlanacağı, akademik bir dergiye dönüşüp dönüşmeyeceği, kaç ay aralıkla yayınlanacağı, hangi platformdan yayın yapacağı, hangi içeriklere odaklanacağı toplantılarda uzun uzun konuşuldu. Her konuda fikir birliğine varılmasa da katılımcıların genel eğilimleri neticesinde ortak kararlar alındı ve derginin şu anki içerik ve biçimi konusunda anlaşıldı.

Dergiyi canlandırma sürecindeki bir sonraki adım yayın kurulunu oluşturarak 77. sayının ana başlıklarını belirlemek, yazıları istemek, gelen yazıları editoryal süreçten geçirmekti. Eş zamanlı olarak lisans öğrencilerinin aktif katılımıyla derginin yeni altyapısı oluşturuluyor ve kapak tasarımı yapılıyordu. 77. sayının yayınlanma süreci bizleri epey yorsa da her aşamasını keyifle, işbirliği içinde yürüttük ve kolektif çalışmanın ve ortak üretimin tadına vardık.

Kolektif Üretim Süreçlerinden Biri Olarak Atölye Çalışmaları

Dergide kolektif üretimimizin adımlarından biri çevrimiçi atölye çalışmaları düzenleyerek kolektif olarak bilgi ve düşünce üretmek, ortak bir dil geliştirmeye gayret etmektir. Atölyelere katılım 30-35 kişi civarında oluyordu. Atölye çalışmalarının birincisi “Eleştirel Pedagoji Nedir” başlığını taşıyordu. Eleştirel pedagoji anlayışımızı tartıştığımız bu çalışmayı kolektif olarak yazıya dökerek 77. sayıda yayınladık. İkinci atölyemiz ekopedagoji üzerineydi ve o da 77. sayıda yayınlandı. Feminist pedagoji üzerine beş arkadaşımızın yönettiği bir sonraki atölye bu sayıda yazıya dönüştü. Öğretmen emeği üzerine yaptığımız dördüncü atölye ise genişleyerek öğretmen emeği üzerine büyük bir dosya halinde bu sayıda yayınlandı. Bundan sonraki süreçte de yeni atölyeler aracılığıyla birlikte üretme deneyimlerimizi derinleştirmeyi, farklı ses ve deneyimleri buluşturarak kolektif emeğimizi çoğaltmayı sürdüreceğiz.

Kongrelere Katılım ve Yansımaları

Kolektif üretimimizin bir başka unsuru grup üyelerimizin çalışmaları ile kongrelere katılımlarıydı. 2024 yazında Ankara’da yapılan 12. International Conference on Critical Education (ICCE) kongresinde yeşermeye başlayan dergiyi canlandırma süreci 2024 Kasım ayında Vişnelik’te düzenlenen Eleştirel Pedagoji Kongresinde somutlaşmaya başlamıştı. Kongre katılımlarıyla dayanışmamızı güçlendirmeye 2025 yılında da devam ettik. Mayıs 2025’te İstanbul’da düzenlenen Social Justice in ELT başlıklı sempozyuma ekibimizden üç arkadaş bildirileriyle katıldı. Kongre sırasında dergi ekibine davet ettiğimiz onlarca sempozyum katılımcısı ekibin parçası olarak 78. sayıya katkıda bulundular. Temmuz 2025’te Selanik’te yapılan 13. ICCE kongresine Eleştirel Pedagoji Meclisi’nden 16 arkadaşımız 10 bildiriyle katıldı. Kongre üzerine (öz)eleştirel düşünceleri bu sayıda yayınlandı. Eylül 2025’te Ankara’da yapılan 18. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresine ekip olarak Eleştirel Pedagoji ve Özgürleşme başlıklı iki oturum ve yedi bildiri ile katıldık, bu sayıda – bu yazı da dahil olmak üzere - bildirilerimizden derlediklerimizi yayınlıyoruz.

Eleştirel Pedagoji Perspektifinden Kolektif Üretim

Eleştirel Pedagoji Dergisini canlandırma süreçleri dâhilinde gerçekleştirdiğimiz çalışmaları bu makalede diyaloga dayalı düşünce ve eylem birliğinden oluşan bir kolektif üretim süreci olarak tanımlıyoruz. Kolektif üretim, sadece bilgiyi üretmenin değil, birlikte düşünmenin, hissetmenin ve eylemenin bir biçimidir

(Shor, 1992). Katılımcıların birlikte düşündüğü, tartıştığı ve ürettiği bu süreçler, bireyleri edilgin bilgi alıcıları olmaktan çıkararak, toplumsal gerçeklik üzerine düşünen ve onu dönüştürmek için harekete geçen öznelerle dönüştürür. Kolektif üretim özgürleşmenin, dayanışmanın ve ortak politik bilincin geliştiği bir praksis alanıdır (Mayo, 2012).

Kolektif üretim süreçleri, yalnızca ortak bir ürün ya da bilgi yaratım süreci olmanın ötesinde katılımcıların kendi düşünsel çerçevelerini sorguladıkları, ilişkilendirme biçimlerini dönüştürdükleri, eylemsel farkındalık kazandıkları, çok katmanlı bir öğrenme alanıdır. Katılımcıların düşünsel, duygusal ve eylemsel düzeylerde dönüşmelerine olanak sağlayan bu süreç aynı zamanda pedagojik ve toplumsal bir deneyim alanı sunması bakımından oldukça özgün bir değere sahiptir. Dolayısıyla bu dönüşüm süreci, katılımcıların yalnızca zihinsel düzlemlerini değil, aynı zamanda, etik duruşlarını ve toplumsal farkındalıklarını da sarıp sarmalayıp yeniden inşa sürecine olanak tanır. Bu yönüyle kolektif üretim, eleştirel pedagojinin dönüştürücü potansiyelini somutlaştıran bir pratik olarak değerlendirilebilir.

Kolektif üretim süreçleri, özellikle hiyerarşik olmayan, yatay ilişkilere dayalı, katılımcı ve dayanışmacı yapılar içinde gerçekleştiğinde, katılımcıların eleştirel düşünceleri için uygun ortamlar yaratmakta ve özgürleşme yönünde diyaloga dayalı bir zemin hazırlamaktadır (Freire, 2008; hooks, 2021). Freire'nin (2008) eğitim anlayışında merkezî bir yer tutan özneler arası diyalog, ancak bireylerin birbirini özne olarak tanıdığı, eşitlikçi ve karşılıklı bir etkileşim içinde mümkün olabilir. Bu nedenle, diyalog yalnızca bir iletişim biçimi değil, aynı zamanda ortak düşünmenin, birlikte üretmenin ve özgürleşmenin zemini olarak değerlendirilir. Kolektif üretimin bu zemin üzerinde yükselmesi, eleştirel pedagoji anlayışının yaşamsal gücünü ve dönüştürücü niteliğini gözler önüne serer. Bu nedenle, diyalog eksenli öğrenme süreçleri bireyler arası ilişkileri dönüştürürken düşüncenin eyleme, farkındalığın praksiye evrilmesini de mümkün kılar (Darder, 2017).

Toplumsal değişim ve bireysel özgürleşme süreçleri, yalnızca düşünsel farkındalıkla değil, bu farkındalığın eyleme dönüştüğü praksis biçimleriyle anlam kazanır (Gadotti, 1996). Bu bağlamda düşünsel ve eylemsel dönüşüm, yalnızca bireyin bilinç düzeyinde yaşadığı bir kırılmayı değil; aynı zamanda bu bilincin toplumsal yapılarla kurduğu ilişkiyi dönüştürme kapasitesini de içerir. Paulo Freire'nin (2008) "dönüştürücü eylem" kavramı çerçevesinde ele alındığında, eleştirel düşünce yalnız başına yeterli görülmez; bu düşünce, dünyayı dönüştürmeye yönelik kolektif ve etik bir sorumlulukla birleştiğinde anlamlı hale gelir (Mayo, 2012). Ortaklaşa üretim süreci, yalnızca "öğrenmeyi" değil, aynı zamanda "harekete geçmeyi" de içeren bir özgürleşme pratiğidir. Eleştirel pedagojinin kolektif üretimle ilişkisi, neoliberal eğitim politikalarının bireyselliği ve rekabeti yücelten yönelimine karşı güçlü bir karşı çıkıştır aynı zamanda. Piyasacı eğitim anlayışının dayattığı rasyonel akıl, rekabet, bireysellik gibi öğretilerin aksine, eleştirel pedagoji dayanışmayı, diyalogu ve ortak akli esas alır.

Bu nedenle, eleştirel pedagoji yaklaşımına dayalı uygulamalarda kolektif üretim yalnızca pedagojik bir yöntem değil; aynı zamanda toplumsal bir müdahale biçimi olarak görülmelidir (Apple, 2006).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, eleştirel pedagoji dergisini yeniden canlandırma sürecini; kongre (XII. ICCE) hazırlıklarından başlayarak, kongre sonrası dönemde derginin yeniden kolektif bir emekle yayıma hazırlanması sürecine kadar izlemekte ve bu yolculuğun katılımcılar üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmaya odaklanmaktadır. Çalışmada, eleştirel pedagoji alanı içerisinde yer alan ve eleştirel pedagoji dergisini yeniden canlandırma çabasına katılan katılımcıların deneyimlerinden hareketle, kolektif üretim süreçlerinin bizler üzerindeki özgürleştirici, güçlendirici ve dönüştürücü potansiyeli incelenmekte; bu sürecin bireysel ve toplumsal düzeyde nasıl bir dönüşüm alanı açtığı sorgulanmaktadır.

Yöntem

Araştırmamız, katılımcı eylem araştırması yaklaşımına dayanmaktadır. Katılımcı eylem araştırması, araştırmacı ile katılımcılar arasındaki hiyerarşik ilişkiyi sorgulayan ve katılımcıları bilgiyi üreten özne olarak konumlandıran eleştirel bir anlayışa dayanmaktadır (Kemmis and McTaggart, 2005). Araştırmanın kuramsal temelini eleştirel pedagojinin eylem, dönüşüm ve özgürleşme boyutları oluşturmaktadır. Eleştirel pedagojinin temelini oluşturan dönüşüm ve özgürleşme fikirlerinden hareketle, katılımcıları yalnızca "veri sağlayan" nesneler olarak değil, araştırmanın aktif özneleri olarak görüyoruz. Süreci bir veri toplama etkinliğinden çok, ortak düşünme, hissetme ve yeniden kurma çabası olarak ele alıyoruz. Süreci birlikte yaşayanlar olarak, yalnızca deneyimlerimizi değil, bu deneyimlerin bizde açtığı düşünce yollarını ve his dünyalarını da paylaşmak istiyoruz. Bu araştırma, eleştirel pedagojiyle kurduğumuz ilişkiyi, dayanışmanın bilgisel ve duygusal olanaklarını ve kolektif üretimin özgürleştirici ve güçlendirici doğasını görünür kılmayı amaçlıyor. Aynı zamanda yalnızlıktan çıkışı, ortak üretimin iyileştirici gücünü ve özgürleşme pratiklerini görünür kılmayı hedefliyor. Araştırmamızda benimsediğimiz katılımcı eylem araştırması yaklaşımı, araştırmacı ile katılımcılar arasındaki hiyerarşik ilişkiyi sorgulayan ve katılımcıları bilgiyi üreten özne olarak konumlandıran eleştirel bir anlayışa dayanıyor.

Araştırma deseninden görüşme sorularına kadar katılımcılarla birlikte hazırlayıp yürüttüğümüz bu çalışmada katılımcılar kendi belirledikleri bir yöntem (yarı yapılandırılmış çevrimiçi görüşmeler veya yazılı anlatılar) yoluyla sorduğumuz soruları yanıtladılar. Whatsapp grubu aracılığıyla çalışmaya davet ettiğimiz grup üyelerinden çalışmaya katılmaya gönüllü olan kişilerin çoğu son bir yıldaki kolektif üretim sürecine aktif katkı sunan ve motivasyonu yüksek olan arkadaşlarımızdı. Bu çalışmada onların sesini duyurmayı amaçlıyoruz.

Çalışmanın bulgularının Whatsapp grubuna üye olan tüm katılımcılara genellenebileceğini iddia etmiyoruz.

20 katılımcının gönüllü olarak katkı sunduğu bu çalışmada, 14 katılımcı Eleştirel Pedagoji Dergisi çalışmalarına ilk kez katılıyordu, 6 katılımcı uzun yıllardır dergiye katkı veren arkadaşlarımızdan oluşmaktaydı. Katılımcılardan 9'u lisans, yüksek lisans ya da doktora öğrencisiyken diğer katılımcılar öğretmenlerden ya da akademisyenlerden oluşuyordu. Görüştüğümüz kişilerden bireysel onam alarak gerçekleştirdiğimiz bu araştırmada katılımcıların gerçek isimlerini kullanmadık.

Araştırmada yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullandık. Bu formun hazırlanmasında öncelikle ilgili literatüre dayalı olarak ve konu ile ilgili aramızda yaptığımız tartışmalar sonucunda bir taslak form hazırladık. Bu taslak formu uzman görüşlerinden ve dergi içerisinde yer alan katılımcıların görüşlerinden yola çıkarak geliştirdik ve son halini verdik. Görüşme formunda yer alan kolektif üretim süreçlerinin özgürleştirici ve dönüştürücü boyutlarını içeren sorular aracılığı ile veri toplama sürecimizi tamamladık. Verileri tematik analiz yöntemi ile analiz ettik.

Analiz sonucu elde ettiğimiz bulguları üç ana tema etrafında topladık: kolektif üretim süreçlerinin 1) özgürleştirici, 2) güçlendirici, 3) dönüştürücü etkisi. Her ne kadar analiz kolaylığı için katılımcı anlatılarını bu başlıklar altında kategorize ettiysek de aslında anlatılar özgürleşme-güçlenme-dönüşüm süreçlerinin ayrı ayrı ya da ardışık değil, çoğu zaman eş zamanlı ve kesişimsel olarak gerçekleştiğini, birbirlerini şekillendirip beslediğini gösteriyor.

Kolektif Üretim Süreçlerinin Özgürleştirici Etkisi

Araştırma katılımcılarından her birinin anlatılarında önemle vurguladıkları nokta dergideki kolektif üretim süreçlerinin demokratik olması, eşit ilişkilere dayanması, “bilinen akademik hiyerarşilerin dışında olması” (Nur), “hocanın konuştuğu, öğrencilerin dinlediği” (Serhat) değil, “çok sesin duyulduğu” (Selin), “herkesin birbirinin sesini çoğalttığı” (İlayda) bir ortamda gerçekleşmesi ve bu ortamın onları özgürleştiriyordu. Akademisyen İlayda’ya göre:

Bu süreç, akademik üretimin sınırlarının ötesine geçip, “ortak düşünme”nin özgürleştirici potansiyelini deneyimlemek demektir. En özgürleştirici an, farklı kuşaklardan ve farklı deneyimlerden gelen insanların, eşit söz hakkıyla, hiyerarşisiz bir şekilde ortaklaşa üretebildiği toplantılardır.

Lisans öğrencilerinden Arda dergideki kolektif çalışmayı ve hiyerarşik olmayan ilişkilene biçimini şöyle vurguluyordu:

Herkes kişisel bir dokunuşla bu projeye katkıda bulundu ve başka birinin bıraktığı boşluğu doldurdu. Herkesin fikri eşit şekilde değerlendirmeye

alındığı için kendi sesimin başkasından üstte ya da altta yer almadığını hissettim.

Benzer şekilde Ayşe (lisans) bu ortamda sesinin önemi olduğunu hissettiğini ifade etti:

Benden daha deneyimli insanlar vardı ama benim deneyimlerim de önemliydi mesela. Yani sunum yapıyorduk. Benden daha deneyimli insanlar, belki profesörler vardı. Ama onlar da gelip dinliyordu, destekliyordu, bir şeyler paylaşabiliyorduk. Sesinin bir anlamı vardı. Söylediklerimiz bir noktada anlamlandırılabilirdi.

Deren (lisans) bu yaratılan güvenli ortamın kendini özgürce ifade etmesine alan açtığını söyledi:

Gördüğüm en diyalog halinde olan seçim süreci, bir şeylere karar süreciydi. Yani ben özellikle bu lisans öğrenciliği durumundan ya da işte bakanlıkta ve özel kurumlarda da çalıştığım için bu lisans öğrencisi ya da stajyer pozisyonunda olduğumuzda nasıl muamele gördüğümüzü çok iyi bildiğimden ötürü gördüğüm en demokratik süreçlerden biriydi. “Hani sen niye bunu söylüyorsun? Bu çok saçma” gibi bir şey söyleneceğini asla hissetmediğim bir süreç oldu. Kendimi soru sormakta çok özgür hissettiğim, bilmediğimden utanmak yerine öğrenmek için soru soracağım diyebildiğim alan oldu.

Katılımcıların çoğu kendilerini ifade etmek konusunda özgür olmanın yarattığı rahatlığı, ferahlığı ve güven duygusunu ifade ettiler. Akademisyen Şeyma şunları söyledi:

Özgürleşme benim için, yalnızca dışsal baskılardan kurtulmak değil, aynı zamanda düşüncelerimi özgürce ifade edebilmek, kendimi saklamadan var edebilmek ve başkalarıyla eşit bir zeminde üretime katılabilmek demektir. Kolektif üretim ve eleştirel eğitim süreçlerinde yaşadığım en önemli deneyim de tam olarak buydu aslında, kendimi bir birey olarak görünür kılabilme ve sözümün değer gördüğünü hissetmek.

Katılımcıların büyük bölümü yargılanmaktan korkmadan, saçmalamaya, hata yapmaya, hayır demeye izin veren eşitlikçi ortam sayesinde kendilerini dergi ortamında güvende hissettiklerinden söz ettiler. Bu güven ortamıydı özgürleşmenin zeminini hazırlayan (Freire, 2008; hooks, 2021). Katılımcılardan Melek’in (öğretmen) bu konudaki duyguları ve düşünceleri yaratılan bu güven ortamının aktif bir özne olarak kolektif üretim süreci içerisinde özgürleşmenin mümkün olabileceğini etkili bir şekilde öne çıkarıyor:

Benim için özgürleşme, başkasının koyduğu sınırları değil, kendi sorularımı ve kendi yolumu takip edebilmek demek. Kolektif üretim sürecinde en çok hissettiğim şey, düşüncelerimi saklamadan

paylaşabilmek ve başkalarının sözleriyle birlikte kendi sesimi daha gür duyabilmektir. Özgürleşme, sadece bireysel bir deneyim değil; birlikte konuştuğumuz, tartıştığımız ve ürettiğimiz anlarda ortaya çıkan ortak bir alan. Özellikle farklı fikirlerin yan yana durabildiği, kimsenin kimseyi bastırmadığı anlarda gerçekten “özgür” olduğumu hissettim.

Melek’in sözleri kolektif üretim süreçleri içindeki kolektif özgürleşmenin altını çiziyor. Akademisyen Esra ise dergide kurulan hiyerarşik olmayan ilişkilerin yarattığı etkiyi şöyle dile getirdi:

Bu yeni ilişkilene biçimiyle kendi içimdeki potansiyel de yıllar içinde büyüttüğüm eleştirel pedagoji ağı da canlanmış oldu. Eleştirel pedagoji ile ilgilenmesine vesile olduğum pek çok eski yeni öğrencim dergiyi canlandırma sürecine dahil oldu ve önemli katkılar verdi. Onlarla beraber üretmek, yaratıcılığımızı ortaya koymak muhteşem bir deneyimdi. Sanki zihnimdeki kompartmanlara ayrılmış bölmeler birleşti ve yeni bir nöron ağı oluştu. Kurduğumuz yeni ilişkilene biçimiyle kendimi biraz daha özgürleşmiş hissediyorum.

Esra’nın anlatısı diyalog zemininde yükselen dayanışmanın onun yaratıcı potansiyelini açığa çıkardığını ve onu özgürleştirdiğini gösteriyor.

Katılımcılar derginin yarattığı güvenli ortamın yanı sıra dergi kapsamındaki kolektif düşünme ve eyleme geçme biçimini özgürleşmelerinin bir yolu olarak tanımladılar. Deren özgürlük anlayışının dergi ile birlikte dönüştüğünü, eleştirel eyleme geçebilmenin kendisi için özgürlük olduğunu söyledi:

Eleştirel pedagojiye dair okumalar yapmadan, diyaloglara girmeden önce özgürlük hakkının olması gibiydi. Bu sürecin ardından bana hak tanınmasa da o hakkı nasıl talep edeceğim, ben bu konuda ne yapabilirim, nasıl aksiyon alabilirim, nasıl eyleme geçebilirim, bir şeylerin parçası olabilirim. Aslında özgürlük eyleme geçebilmek. Bu açıdan yaklaşma konusunda beni çok değiştirdi. Bunu birlikte yapabiliriz, birlikte örgütlenip yapabiliriz dedirten, eyleme geçmek özgürlüktür dedirten farklı bir tanım yapma. Her şartta bir şeyler yapılabilir ve biz buna çalışıyoruz.

Deren’in anlatısı öğrenme, harekete geçme ve özgürleşmenin ne kadar iç içe geçen bir süreç olduğunu işaret ediyor. Teoman (akademisyen) da benzer şekilde dergi içindeki kolektif düşünme ve çalışmanın özgürlük yolunda “patikalar açan” özgürleştirici adımlar olduğunu söyledi:

Böyle bir dünyada özgürlüğü konuşabilir miyiz? Özgürlük bizim literatürümüzde olmak zorunda. Onu dillendirmek zorundayız. Unutulmamasını sağlamak zorundayız. Tek başımıza özgür olmayı hiçbirimiz istemeyiz herhalde. Gazze’deki çocuklar özgür olmadığı zaman bizim özgür olmamız çok anlamlı değil. En azından benim kendim için bu koşullarda bir özgür hissetme durumum olmuyor. Eleştirel pedagoji

sadece özgürlüğü değil, eşitliği, kardeşliği, adaleti de kapsayan bir şey, hepsi aynı anda olduğunda manalı. Öte yandan bu kavramı unutmak istemediğimiz için özgürleşme üzerine bir düşünme, bir kolektif diyalog ortaya koyabilme, birlikte bir çalışma yapabilme, kendisi bile özgürleştirici bir eylem bence. Daha üst bir özgürleşme hayalinin bir parçası, bir ütopyanın gerçekleşmesi için bir mücadele alanı bu dergi. Yani sadece bir baskıya tepki değil, daha geniş bir ufka bakan bir şey olması gerekiyor. Nasıl diyeyim? Yol olması, bir patika üretmesi gerekiyor. Biz o patikaları üretiyoruz gibi geliyor bana. Dergi olarak, dergi çevresinde yaptığımız etkinliklerle böyle bir patika açmanın içerisindeyiz diye düşünüyorum. Biz görebilir miyiz? Sanmıyorum. Ama göremeyecek olmamız bunun mücadelesini vermeyeceğimiz manasına gelmiyor.

Eleştirel Pedagoji Dergisi etrafında toplanan katılımcılar, derginin güvenli ve eşitlikçi ortamının kendilerini rahatça ifade etmeleri için alan açarak belirli bir ölçüde de olsa özgürleşmiş hissetmelerini sağladığını ifade ediyorlar. Her ne kadar politik, ekonomik, sosyal ve ekolojik baskıların ortasında tam bir özgürlük deneyiminden söz etmek mümkün olmasa da hiyerarşik olmayan bu ortamın hayalimizdeki özgür ifade ortamını bir nebze deneyimlemeyi mümkün kılması yeni bir dünyanın inşa edilebilirliğine dair inancı canlandırmış, katılımcıların nefeslerini açmış görünmektedir. Bu sayede katılımcılar adil, özgür ve eşitlikçi bir toplumsal tahayyülün ortak zemininde buluşmuş, birlikte düşünen, hisseden ve eyleyen bir kolektif özneleşme sürecine katılmışlardır. Bu kolektif öznelik, bilgi üretimini dayanışmanın bir ürünü olarak yeniden tanımlamış; katılımcılar yalnızca kendi seslerini değil, birlikte ürettikleri ortak sesi de duyulur kılmışlardır (Freire, 2021b). Katılımcılar arasında karşılıklı güven, açıklık ve sorumluluğa dayanan bu ilişki biçimi, hem pedagojik sürecin hem de toplumsal mücadelenin özüdür. Dayanışma, bu bağlamda, tarihsel olarak konumlanmış ortak bir politik eylem biçimidir. Dolayısıyla katılımcı anlatıları, dayanışmanın, bir özgürleşme pratiği olduğunun bir kez daha altını çizmektedir (hooks, 2003).

Kolektif Üretim Süreçlerinin Güçlendirici Etkisi

Katılımcılar özgürleşme hikayelerini anlatırken aynı zamanda bir güçlenme hikayesi de anlatmış oluyordu. Kimi anlatılarda nasıl güçlendiklerini açıkça ifade ettiler. Anlatılar değer görme, özgüven geliştirme, bağ kurma, motivasyonu artırma, direnci güçlendirme, yılgınlıktan çıkarma gibi noktalara odaklanıyordu.

Katılımcıların önemle üzerinde durdukları önemli noktalardan biri değer görmektir. Özlem (lisans) “katkılarımla nedeniyle kendimi samimi bir şekilde görülmüş, duyulmuş ve değer görmüş hissettim” derken Nur (öğretmen) ekipte yer alan arkadaşlarının onun okulda yaptığı eleştirel eylemlere verdiği kıymet sayesinde kendi emeğiyle barıştığından söz etti. Benzer şekilde Selin (öğretmen) dergideki diyaloga dayalı kolektif üretimin kendisi üzerinde onarıcı bir etkisi olduğunu söyledi:

Bir fikir verdiğimde onun bir süre sonra yazıya döndüğünü, bir araştırma konusuna döndüğünü, onun unutulmadığını görüyorum. Yani bu hani böyle sanki vücudumda yaralar var, onlara o kadar iyi geliyor. Çünkü birçok yerde onu (kıymet görmeyi) yaşamıyorsun. Yeterince kıymetli görülemiyor. Ve çok az gördüğüm bir şey bu, benim yaptığım şeyin iyi olduğunun söylenmesi.

Katılımcılar Eleştirel Pedagoji Dergisi yayın meclisi içinde yaptıkları çalışmalarda ve ikili ilişkilerde kendilerine değer verilmesinin onları yalnızlıktan, sessizlikten, izolasyondan çıkardığını, iyileştirdiğini söylediler. Nazan (yüksek lisans) duygularını şöyle ifade etti:

Katkı olarak bir yazı yazdım sadece ama bence yine de beni iyileştiriyor bu süreçte ... Çok daha iyi hissediyorum. Birileri beni anlıyormuş gibi. Çünkü bir sürü insan var ve bu konularda konuşan ve yalnız hissetmiyorum ... İnsanların yanında daha rahat olmaya başladım. Daha rahat konuşabilmeye, fikirlerimi daha rahat ifade etmeye başladım. Çünkü hani sesimin bir önemi olduğunun farkındayım ... Önceden söylesem bir önemi olur mu diye düşünüyordum.

Özlem (lisans) dergi için yaptığı çizim ve tasarımların onda güçlendirici ve özgürleştirici bir etki yarattığını söyledi:

Aslında ben kendime çok güvenmiyordum resim konusunda. Yeterince iyi olmadığını hissediyordum. Ama kapakları yaparken böyle sizden aldığım tepkileri filan hatırlıyorum. Çok güzel diyordunuz o yüzden bayağı mutlu olmuştum. Özgürlük konusunda o sınırlar falan nasıl bir şeyler yapabilirim diye düşününce o kuşları ve sınırları aşmanın vereceği hissi resmederken mesela birazcık özgürleşiyormuş gibi hissettim en azından. Bunu resme dökmenin getirdiği bir his olabilir. Heyecanlı hissettim, keyif alarak yaptım onu. Kendime ve yapabileceklerime daha çok güvenmeye başladıkça sanki daha çok şey yapabilmeye başladım gibi hissediyorum. Öncesinde üstesinden gelebilir miyim, yapabilir miyim gibi düşüncelerden pek girişimde bulunmuyordum. Ama dergi grubuna katılınca bu düşünceler yavaş yavaş sessizleşmeye başladı. Daha çok bir şeyler yapabilirim, neden olmasın ya da hep birlikte yapabiliriz düşünceleri gelmeye başladı. O yüzden benim için iyileştirici bir süreçti.

Özlem dergi için yaptığı çizimlerin ve onlara aldığı güzel dönütlerin onu hem güçlendirdiğini hem özgürleştirdiğini söyleyerek bu iki sürecin nasıl birlikte geliştiğini göstermiş oluyor. Nur ise kolektif üretim içinde kendi akademik yeteneğini ve yeterliğini fark ediyor:

Yani herhalde özgüvenim arttı benim akademik bir şey yapmaya dair. Çünkü benim için akademi çok uzak, yapamayacağım, anlamadığım bilinmez bir yerde. Orası böyle hani birileri için var ama bizim gibi işte

daha memur çocukları için ... Ailede ilk üniversite okuyan ablam ve benim. Annem babam ilkokul mezunu. O yüzden işte böyle bayağı yukarılarda bir yer gibi görünen şey aslında aşağı indi. Eleştirel Pedagoji Dergisiyle ilgili belki de en temel şey. O eşitler arası ilişki beni de dönüştürdü. Dediğim gibi özgüvenimi artırdı, konuşmaya dair çekincemi azalttı. Bir şey yazmanın benim de yapabileceğim bir şey olduğunu aslında gerçekleştirerek, var kılarak ortaya koymuş oldum. Bazen işte böyle basit dediğimiz anların bile ne kadar kıymetli olduğunu gördüm. Özellikle feminist pedagoji atölyemizde. Hayata biraz o gözlüklerle bakmaya başladım sanırım.

Özlem ve Nur'un anlatıları dergide inşa edilen ilişkilerle beraber, kolektif üretimin ne kadar güçlendirici olduğunu açıkça ortaya koyuyor. Akademik kapitalizmin rekabetçi, bireyci, elitist söylem ve uygulamalarının tersine, dayanışma ve kolektif üretimde ısrar etmenin tek tek bireyleri ve topluluk olarak hepimizi güçlendiren bir karşı hegemonya alanı yarattığı anlaşılıyor.

Dergideki kolektif üretim süreçlerinin güçlendirici etkisi, akademi dışında çalışan doktoralı eğitimciler için canlandırıcı bir etki yaratıyordu. Dergiyi canlandırmanın onları yeniden üretmeye teşvik ettiğini, daha rahat ve destekleyici bir ortamda birlikte üretmenin heyecanını yaşadıklarını, bu süreçten beslendiklerini söylediler. Akademisyen Teoman Eleştirel Pedagojide kurulan dayanışma ağının akademiden tam uzaklaşmaya başladığını hissettiği anda kendisi için ferahlatıcı bir alan açtığını ifade etti. Esen ise bu kolektif üretimin kendisi için "tutunacak bir dal" olduğundan, yazmaya araştırmaya motive ettiğinden söz etti. Selin bu durumu şu sözlerle aktardı:

Mesela şey krizi yaşıyordum. Yani yazıp edemiyordum. Bilgisayarın başına oturtamıyordum kendimi. Yeniden bir şeyler yapabilmeye başladım. Bu mesela diğer yaptığım şeyleri de etkiledi. Böyle bir güvende hissettim ve tekrar bir bağ içinde hissettim. Derslerimde de iyi geldi bana. Neşe verdi bana. Yapacağımız şeyleri biliyorum, düşünüyorum. Kongre için heyecanlıyım. Şifa gibi gelen şeyler.

Teoman artık kongrelere daha rahat gittiğini, İngilizce sunum yapacağı zaman arkadaşlarının kendisine destek olacağını bilmenin kendisini rahatlattığını ifade etti. Bu dayanışma ağının bilimsel üretim için önemli olduğunu vurguladı:

Yazıları en az iki kişinin okumasını istiyoruz. Hakemli bir dergi olmamasına rağmen bu birlikte düşünme isteği de doğuruyor. Yani en azından o konunun uzmanı olan bir kişi o yazara dönüşler verebiliyor. Çok önemli bir şey. Yani bu birlikte yazma, birlikte düşünme süreçlerini ben çok önemsiyorum. Ortak yazarlı olmak zorunda değil illa. Ama hepimiz bir şey yaparken, bir şey üzerine düşünürken birbirimize danışıyoruz. Bu diyalog ortamı, bu birliktelik, bu dayanışma çok önemli. Bilimsel üretimin de buna dayanması gerektiğini düşünüyorum.

Teoman'ın anlatısı güvenli bir dayanışma ağında bilimsel üretimin derinleşip serpileceğini işaret ediyor; dayanışmanın bilgi üretimi ve dönüşümün temel taşlarından biri olduğunu gösteriyor.

Katılımcı anlatılarında öne çıkan bir başka nokta Eleştirel Pedagoji dergisindeki kolektif üretimin direnme gücünü desteklediğine yönelikti. 2022'den sonra kendi örgütlü geçmişinden uzaklaşan siyasal kimliğini sorgulamaya başlayıp daha izole, daha sessizleşmiş bir yaşam sürmeye başladığını ifade eden Ceylan dergi ekibine katılarak “dönüştürücü kabiliyetini” yeniden etkinleştirdiğini, “yaşadığını ve insan olduğunu” yeniden hissetmeye başladığını ifade etti. Neşe ise Eleştirel Pedagoji Dergisi ve benzeri dayanışma ağları sayesinde eleştirel eğitimci olarak yaşadığı mobbing, tehdit, şikayet ve akademik dışlanmaya rağmen dayanma ve direnme gücünü kaybetmediğini ifade etti.

Katılımcıların dergi içindeki ilişkilere dair önemle vurguladıkları bir başka nokta dergi ekibi içinde kurulan samimi arkadaşlıklar, güvenli ilişkiler ve bağdı. Esen kolektif çalışma içinde birbirimizi daha iyi tanıdığımızı vurgulayarak şunları söyledi:

Hani öncesinde bir bağ yok. Yani öncesinde tanışıyoruz. Biz diyelim doktoradan tanışıyoruz veya işte birlikte ders aldık arkadaşlarla. Ama aramızda bir bağ yok. Tanışıklık var ama bu süreçle birlikte ne oldu? Bizde bir bağ yarattı.

Paralel şekilde İlayda şunları ifade etti: “Başlangıçta daha mesafeli ve profesyonel ilişkiler varken, zamanla bu bağlar dayanışmaya, güvene ve ortak bir mücadele diline dönüştü”. Esen ve İlayda'nın sözünü ettikleri bağı, uzun yıllardır dergi ekibinde yer alan Serhat (öğretmen) ise şöyle anlatıyordu: “Bu grubu biraz daha yakın hissediyorum. Daha güvenli buluyorum kendimi orada. Seviyorum yani bu insanları”.

Yukarıdaki anlatılar birbirlerini uzun zamandır tanıyan kişiler arasında daha önce kurulmayan bağların dergideki kolektif üretim esnasında kurulduğunu gösterirken Ayşe'nin anlatısı ise dergide kurulan yeni arkadaşlıklara değiniyordu:

Hem kendi yaşadığım şeyleri daha iyi anlamlandırma hem de daha iyi anlaşıldığım ortamda daha çok paylaşım yapabilme ve daha samimi arkadaşlıklar edinme gibi bir etkisi oldu. Bu noktalarda daha rahat konuşuyor olabildiğimi fark ettim. Daha az yargılanacağımı düşündüğümünden dolayı daha çok paylaşımda bulunabildiğimi fark ettim. Ne kadar katkı sağladım bilemiyorum ama geri dönüşler beni çok mutlu etmişti. Mesela bir email almıştık, çok duygulandırmıştı beni. Arkadaşlarımızın sizinle gurur duyuyorum demesi. Bu kadar etkiye sahip olabildiğimi bilmiyordum fark etmiş oldum.

Ayşe'nin sözleri güvenli bir ortamda kurulan diyalogların anlamayı, anlaşılmayı ve üretimi artırdığını işaret ediyor. Gelen dönüşlerle etki yaratma gücü olduğunu

keşfeden katılımcılar, süreçten yüreklenmiş çıkıyordu. Nur ise yüz yüze tanışmadığı ekip arkadaşlarıyla kurduğu “tatlı arkadaşlıkları” şöyle dile getirdi:

Yani birlikte üretim yaptığımız kişilerle ilişkilerimiz değişti, nasıl arkadaşlaştık ..böyle bazen sevdiğimiz bir filmi paylaştık. Bazen şu kitabı okudunuz mu dedik. Yani aslında hiçbirisiyle de yüz yüze tanışmadık. Farklı şehirlerdeyiz. Farklı kademelerde çalışıyoruz. Yani bir şekilde o dönüşüm en çok öyle oldu sanırım. Yani arkadaşlaşma hissi oldu bende çok fazla. Bu ilk defa tecrübe ettiğim bir şey. Çok tatlı arkadaşlarım oldu gibi hissediyorum.

Nur’un yeni arkadaşlarıyla geliştirdiği bağ, kolektif üretim esnasında kurulan diyalogun gücünü vurguluyor. Öte yandan Selin daha önceden tanıyıp tam da bir bağ kuramadığı, ya da birlikte üretken bir şeyler yapabileceğini düşünmediği bazı kişilerle iş içinden ilişkilenince bunun sorun olmadığını, “abuk subuk tartışmaların ortadan kalktığını” gördüğünü söyledi. Neşe de normalde iletişim içinde olmadığı bazı kişilerle ortak bir amaç için dergi çatısı altında bir arada olduğunu söyledi.

Katılımcı anlatılarında öne çıkan bir başka nokta gençlerin sürece dahil olmasının verdiği heyecandı. Ceylan (akademisyen) gençlerin dergi ekibinde aktif şekilde üretimde bulunmasının ve getirdikleri “düşünsel zenginlikle” karşılaşmanın kendisine direnç, umut ve heyecan verdiğinden söz etti. Selin de öğrencilerin katılımına dair şunları söyledi: “Bu kadar güvensiz bir ortamda böyle, bu kadar güvenecekleri insanların olması o çok hoşuma gidiyor yani. Bu öğrencilerden Selanik’e gelenler oldu. Çok candan bir ilişkiyle çok kalpten yaklaşıyorlardı bize. Bizle ilişkileri çok hoş oldu.” Lisans öğrencilerinden Ahmet’in ifadeleri Selin’in sözlerini doğrular nitelikteydi: “Bir katılımcıdan çok aktif bir özne olmak öncelikle beni mutlu ediyor, benden yaşça büyük insanlarla beraber hareket etmek ve onlarla beraber fikirlerimi belirtmek bana güven ve umut veriyor.”

Kaybolduğunu hissederken eleştirel pedagoji alanı ile tanışarak “yıllardır yaşadığı, düşündüğü şeylerin alanını” bulduğunu, özgürleştğini hisseden Elif (lisans) de Ahmet gibi dergide “danışabileceğim bir sürü öğretmenim olduğunu fark ettim” diyor:

Sadece biz bunları sorgulamıyoruz, başka sorgulayanlar da var, hatta bunun bir bilimsel alanı ve çok yakınımızda bununla ilgilenen bir topluluk, dergi var. Grupta her daim güncel olaylar ele alınır, farklı sesler ve farklı renklerle. Ben de daha geniş bakıyorum artık sayelerinde.

Selin’in söylediği gibi, bunca güvensiz bir dünyada eleştirel pedagoji ekibindeki bireylerin kendilerini rahatça ifade edip birbirlerinden öğrenmeye bu kadar açık olmalarının ekibe dinamizm ve coşku verdiği anlaşılıyor.

Katılımcıların odaklandığı nokta ise dergideki kolektif üretim sayesinde yılgınlıktan çıkıp bir şeyleri değiştirebileceklerine inanan öznelere dönüşmeleri idi. Esen bunu şöyle ifade ediyordu:

Yapabiliriz düşüncesi oluşmuş durumda. Yani hani ülkede gerçekleşen olumsuz gelişmeler, antidemokratik uygulamalar vs. iste biz burada muhalif ve eleştirel bir yerdeyiz. Bütün bunlara rağmen bu işi yapabiliriz. Yani öncesinde daha kısıp alınmış ve daha baskı altındayken, hem mesleki hem akademik anlamda yalnız başınayken, şimdi bu kolektif ortamda olmanın etkisiyle, sürecin olumlu ilerlemesi ve güzel ürünlerin ortaya çıkmasının verdiği güçle daha özgür hissediyorsun, yapabiliriz, değiştirebiliriz düşüncesi daha ağır basıyor.

Esen'in sözleri kısıtlamalar altında açılan çatlağın dayanışmayla genişlediğine, çatlağı derinleştirme yetisinin özgürlük hissini pekiştirdiğine işaret ediyor. Deren'in sözleri de bunu doğrular nitelikte:

Ya kısaca bu güçsüzlük ve yenilmişlik, ben ne yapabilirim ki? En fazla ne yapabilirim? O cümleyi kurmayı bıraktıran bir süreç. Bunun tabii dergide çalışan hocalarımızın kişilikleriyle çok ilgisi olduğunu düşünüyorum. Farklı insanlar olup farklı şekilde duruma yaklaşırsalar böyle olmayacağına eminim. Her zaman yapıcı olup ne yapabiliriz diye düşünüyorum artık. Dolayısıyla insanı üretken olmaya ümitli olmaya itiyor dergi diyebilirim.

Umudu çoğaltan bu kolektif üretim sürecinde Elif de zihnindeki ne yapabilirim ki düşüncesinin kırıldığını söyledi:

Kafamdaki kötü ama değiştirmek için ne yapabilirim ki düşüncesini kırıd. Umursayanlar, elimizden tutanlar var hissini verdi bana. Yakın zamanda grupta konuşulan cinsel eğitim konusunun bana temas ettiğini ve üstüne çalışmak istediğimi fark ettim. "Bunu hayatta değiştiremem" düşüncesi kırıldı bir anda. Dedim ki eğitimim doğrultusunda bu konuda çalışabilirim.

Esen, Deren ve Elif'in anlatıları kolektif üretimle beraber hiçbir şeyin değişmeyeceğine dair negatif tutumlarının değiştiğini, kolektif eylemin ve dönüşümün olabilirliğine ve kendi bireysel ve kolektif güçlerine inanmaya başladıklarını gösteriyor. Bu sürecin katılımcıları içine sıkıştıkları "şüpheli kadercilik" (Freire, 2001) ve edilgenlikten çıkarıp, kendi yaşamlarının öznesi haline getirmeye başladığı anlaşılıyor (Kincheloe, 2008).

Katılımcıların anlatıları, dergi süreçlerinde kendilerinin ve yaptıkları işlerin değer görmesinin onlarda yarattığı onarıcı, özgüveni artıran etkinin altını çiziyor. Söz konusu iyileşme onları daha çok ve birlikte üretmeye kanallı ediyor, izolasyondan kurtarıp birbirleriyle bağ kurmalarına sebep oluyor. Kurulan bağlar ve dayanışma ağı onları yılgınlıktan, çaresizlikten kurtarıp direnme güçlerini ve dönüştürücü potansiyellerini açığa çıkarıyor. Böylece bireysel iyileşmenin yanında kolektif bir güçlenme ve özneleşmeyle sonuçlanıyor.

Kolektif Üretim Süreçlerinin Dönüştürücü Etkisi

Katılımcılar dergideki kolektif üretim süreçlerinin özgürleştirici ve güçlendirici etkisine vurgu yaparken dönüşümden de söz ediyorlardı çoğunlukla. Kimi anlatılarda ise geçirdikleri dönüşüme özel olarak değindiler. Bu bölümde onları aktaracağız. Selin bu süreçte yaşadığı dönüşümü şöyle ifade etti:

Son iki yıl içinde olumlu ne dönüşüm nerede yaşadın desen ben dergi derim. Yeniden işte okuyorum bir şeyler yazıyorum. İnsanlara dair daha olumlu düşünüyorum, özellikle akademi çevresinde. Böyle de olabiliyormuş falan diye düşünüyorum. Dolayısıyla böyle nefesimi açan, olumlu bir yer. Dediklerimizin olabildiğini gördüğüm bir yer. Eski kaygıların, olumsuz duyguların yerini böyle akışında ilerleyen, böyle genişleyen, ferahlatan bir ilişki. Bu bence büyük bir dönüşüm.

Derginin kendi üzerindeki olumlu etkisini dile getiren Selin akademik üretimin yalnız olmak zorunda olmadığını bu süreçte fark ettiğinin altını çizdi. İlayda ise bu süreçte “epistemolojik bir kırılma yaşadığını” dile getirdi:

Önceden doğruluğuna inandığım bazı pedagojik yaklaşımları sorgulamama neden oldu. Eleştirel pedagojinin yalnızca sınıfta uygulanacak bir yöntem değil, aynı zamanda akademik üretimin kendisine içkin bir yöntem olduğunu fark ettim. Bu süreç, bana gelecekte daha fazla kolektif çalışmaya yönelmem gerektiğini gösterdi. Toplumsal dönüşümün ancak birlikte hareket ederek, birbirimizin sesini çoğaltarak mümkün olacağına dair inancımı pekiştirdi.

Eleştirel pedagoji teorisinde dayanışmanın, ortaklaşmanın diyalogun önemi sıklıkla vurgulansa da onu birebir yapıcı ve güvenli ilişkiler içinde deneyimlemenin katılımcılar üzerinde dönüştürücü bir etki yaptığı anlaşılıyor. Melek öğrenme biçiminin bireyselden çıkıp birlikte öğrenme yönünde değiştiğine değindi:

Başlangıçta daha bireysel düşünen biriydim. Süreç ilerledikçe kolektif üretimin dönüştürücü gücünü daha çok fark ettim. “Yalnız öğrenme”den “birlikte öğrenme”ye geçiş benim için en büyük dönüşüm oldu. Daha önce yapılandırılmış ve bireysel çalışmalara yatkındım. Şimdi ise daha esnek, farklı seslere alan açan, ortak üretime dayalı bir yaklaşım benimsedim.

Kolektif üretimi bizzat deneyimleyen katılımcılar öğrenme biçimlerinin değiştiğini, olumlu düşünceler geliştirdiklerini söylerken bu dönüşümün yeni fikir üretimine sebep olduğuna da değindiler. İlayda bu süreç dâhilinde farklı konuların tartışılmaya açılıp yeni fikirler üretildiğine ve bunun önemli bir dönüşüm olduğuna dikkat çekti. Akademisyen Neşe dergi kapsamında düzenlediğimiz toplantı ve atölye çalışmalarında dile getirilen bazı kavram ve fikirlerin ona ilham verdiğini ve akademik çalışmalarına katkıda bulunduğunu söyledi:

Yani orada yaptığımız geniş toplantılarda çok güzel, zihin açıcı kavramlar, kuramlar, kuramcılar benim merak duygumun da onu kazmasıyla birlikte çok güzel fikirler öğrendim ve bir kısmını yayına çevirdim. Mesela bir kısmı şu anda yayınlanmayı bekleyen hakem sürecindeki makalelerimin fikirlerinde bende ufuk açıcı bir etki yarattı. Ekopedagoji atölyesi bir yüksek lisans öğrencimin ufkunu açtı ve çalışma alanını oradan bulmuş oldu.

Benzer biçimde Deren de yurtdışında yüksek lisans bursuna kabul almasında ekopedagoji atölyesinden edindiği kavram ve düşüncelerin etkisi olduğunu söyledi. Kolektif üretimin öğrenmeye ve yeni fikirler üretilmesine katkısı kadar öğretim süreçlerine de etkisi olduğu dile getirildi katılımcılar tarafından. Şeyma şunları ifade etti:

En dikkat çekici dönüşüm ise, öğrencilerle kurduğum ilişkide yaşandı. Daha önce onlara yalnızca bilgi aktaran, yol gösteren bir pozisyonda bulunurken, bu süreçte öğrencilerle birlikte öğrenmenin ve onlara mentorluk etmenin değerini fark ettim. Mentorluk yapmayı öğrenmek, bana öğretme deneyimi kazandırmanın yanında karşılıklı öğrenme sürecini de daha görünür hale getirdi.

Ayşe de benzer biçimde öğrencileriyle kurduğu iletişimin dönüştüğünü ifade etti:

İnsanları herhalde daha iyi ve daha yakından dinlemeye başladım. Muhtemelen ben de daha iyi ve yakından dinlenmeye başladığım için. Yani bunun bana da geri dönüşümü oldu. Benim için bir öğrenme alanı sundu. Yani daha önce bu kadar içten yapılan paylaşımlarla katkıda bulunup bana katkıda bulunulduğunu düşündüğüm çok nadir karşılaşmalar olmuştur. O noktada dönüştürücüydü. Yani öğrencilerimi daha yakından dinlememe sebep oldu. Onların paylaşımlarının da sebeplerini anlamama sebep oldu. Bu dönüşüm aslında benim hayatıma yansıdı.

Öyle anlaşıyor ki dergide kurulan hiyerarşik olmayan ilişkiler Şeyma'nın öğrencileriyle birlikte öğrenmeyi deneyimlemesini sağlarken ve Ayşe'ninse öğrencilerini dikkatle dinleyip duymayı öğrenmesini sağlıyor.

Katılımcılar ayrıca dergideki kolektif üretim süreçleri esnasında kendilerinde kimi değişiklikler olduğunu vurguladılar. Nazan derginin kendi üzerindeki dönüştürücü etkisine dair şunları söyledi:

İlk yazdığım yazıda farklı toplulukları ve onların doğayla kurduğu ilişkiye baktım. Orada kendi doğayla kurduğum ilişki ve öğrenme biçimlerimi sorguladım. Kendimi sorgulamaya başladım. Daha çok yine batı merkezli bir biçimde öğrendiğimi fark ettim. Onu değiştirmeye çalışıyorum hala. Farklı yerlerden insanlar duymaya çalışıyorum. Bu yazının da kendimi sorgulatacak şeyleri oldu. Benim kendi ayrıcalıklarımı, ayrıcalığım olmayan şeyleri de sorgulamaya başladım. Aslında beni değiştirdi

yazarken. Kendimdeki gözlemim daha politik olma. Bazı yerlerde yine reformcu bir bakış açıсындаydım. Ama artık onun yetmeyeceğini hissetmeye başladım.

Nazan'ın anlatısı, dergi için yazı yazarak, yazdığı yazı üzerine ekip arkadaşlarıyla düşünerek kendisini dönüştürdüğünü gösteriyor. Daha politik olduğunu söyleyen Nazan gibi, Şeyma da dergi ekibinin kendisine politik eylemlere katılmak konusunda cesaret verdiğini dile getirdi:

Daha cesur bir şekilde hareket etmemi sağladı sanırım. Whatsapp mesajlarını gördükçe, fotoğrafları ve videoları izledikçe hareket etmem gerektiğini çok daha fazla hissettim. Dört yaşındaki çocuğumu da alıp üniversite öğrencilerinin yanında bir gün de olsa eylemlere katıldım.

Anlatıların gösterdiği şekliyle, Eleştirel Pedagoji Dergisinin ve ekibinin varlığı, katılımcılar üzerinde bambaşka etkiler yaratmış durumda. Esen bu sürecin tek tek bireyleri aşan dönüştürücü gücünü şu sözlerle ifade etti:

Hani kimyada şöyle bir şey vardır, elementler ayrıyken farklı özellikler gösterirler ama bileşik hale geldiklerinde kimyasal tepkime sonucu o özelliklerini kaybedip bileşik özel bir şey yaratır. Yani başka bir özelliğe sahip olduk. Hani tek tek bireylerin farklı nitelikleri, yetkinlikleri vardır. Bunlar bir araya geldiğinde bambaşka bir şey ortaya çıkabilir. Yani bu eleştirel pedagojideki kolektif üretim böyle bir şeyin sonucu. Başka bir şey çıktı. Bu işe başlayan herkesin üstünde ve ötesinde yani. Onu değerli buluyorum. Katkı ve katılımı kolektif olarak yaşadığımı hissediyorum.

Esen'in sözünü ettiği kolektif üretimin kendisinde yarattığı heyecanı Ayşe şöyle ifade etti:

Derginin böyle son hali gerçekten gurur duyduğum, böyle birlikte yaptık, böyle harika oldu bakın dergimiz dediğim çok kıymetli projelerden bir tanesiydi. Yani böyle her şeyini ilmek ilmek yapmıştık birlikte. O yüzden böyle çok onore oluyorum hala gördüğümde. Heyecanlanıyorum bizim dergimiz diye.

Son olarak Melek derginin salt bir dergi olmaktan çıkıp bir kolektif düşünce üretim alanı olduğuna vurgu yaptı:

Benim için dergi, yalnızca yazıların toplandığı bir yer değil; aynı zamanda eleştirel düşüncenin filizlendiği, dayanışmanın güçlendiği ve geleceğe dair umutlarımızın ortaklaştığı bir alan. Yoluna devam ederken yeni seslerle, yeni sorularla ve kolektif üretimin heyecanıyla çok daha zenginleşeceğini düşünüyorum.

Kolektif düşünce üretiminin yanında İlayda “eleştirel pedagoji artık sadece bir dergi değil eylemsel bir topluluktur” diyerek dergi ekibinin kolektif eylemlerinin altını çizdi.

Katılımcıların anlatıları, dergideki kolektif üretim sürecinin hem bireysel hem de kolektif düzeyde güçlü bir dönüşüm yarattığını ortaya koyuyor. Bireysel düzeyde katılımcılar kendi öğrenme, yazma ve üretme biçimlerini sorgulayıp yeniden kurarken; kolektif düzeyde bu bireysel dönüşümler ortak bir deneyim içinde birleşiyor ve toplulukla birlikte anlam kazanıyor. Burada önemli olan, bireysel değişimlerin tek başına kalmaması, topluluk bağlamı içinde kolektifleşerek daha geniş bir dönüşümün parçası haline gelmesi.

Dönüşümün iki temel boyutu da belirginleşiyor: düşünsel ve eylemsel. Katılımcılar, bir yandan kavrayış biçimlerini, yani dünyaya, emeğe ve birlikte üretmeye dair düşüncelerini dönüştürürken; diğer yandan bu düşünsel dönüşüm eylem pratiklerine de yansıyor. Yazı yazma, öğretim süreçlerini yeniden tasarlama, politik failliği sahiplenme gibi pratikler, dönüşümün yalnızca zihinsel bir süreç olmadığını, aynı zamanda doğrudan eyleme sirayet eden bir nitelik taşıdığını gösteriyor.

Bir diğer önemli nokta, özgürleşme, güçlenme ve dönüşüm arasındaki iç içe geçmişliktir. Katılımcıların deneyimleri, kolektif üretim sürecinin onları yalnızca yeni şeyler öğrenmeye değil, aynı zamanda özgürleşmeye ve güçlenmeye de taşıdığını ortaya koyuyor. Özgürleşme, bireylerin kendi deneyimlerini görünür kılabilme ve ifade edebilme imkânı bulmasında; güçlenme ise bu süreçte politik failliklerini artırmalarında ve kolektif bir özne olma deneyimini yaşamalarında somutlaşıyor. Dönüşüm ise bu iki sürecin ortak ürünüdür: özgürleşme ve güçlenme, bireyleri dönüştürürken topluluk düzeyinde de yeni eylem alanları açmaktadır. Sonuç olarak, dergideki kolektif üretim pratiği yalnızca içerik üretmenin ötesinde, katılımcıların bireysel ve toplu olarak değişmesine, düşünce ve eylemlerini yeniden kurmasına, özgürleşme ve güçlenme deneyimlerini iç içe yaşamalarına vesile olmuştur. Bu nedenle dergide yaratılan topluluk ruhu, bireysel çabaların ötesine geçerek yeni fikirlerin, yeni eylem kanallarının ve belki de toplumsal dönüşüme uzanan yolların ortaya çıkmasına imkân tanımaktadır. İleriki dönemlerde dergideki kolektif üretim süreçlerinin toplumsal dönüşüme olan katkılarının daha da somutlaşmasını umuyoruz.

Sonuç Yerine

Bu çalışmada belirli bir aradan sonra 77. sayı ile yeniden yayın hayatına dönen Eleştirel Pedagoji Dergisinde gerçekleştirdiğimiz kolektif üretim süreçlerinin katılımcılar üzerindeki etkilerine odaklandık. Anlattığımız hikâyeye son bir yılda gelişen eşitlikçi bir kolektif üretim sürecinin hikayesi. Anlatılardaki heyecan ve umut kendileri için anlamlı bir şeyi diyalog içinde birlikte ayağa kaldıran bir grup insanın kendi seslerini bularak ve çoğaltarak yan yana üretebiliyor olmalarının verdiği sevinci ortaya koyuyor. Görmeye alışık olmadığımız böylesi bir şevk ve

tutku, anlatıların biraz fazla romantize edilmiş olduğu hissini verebilecek olsa da burada ifade edilen duyguların içtenliğinden kuşkumuz yok. Bu makalede dile gelen bu coşku bireylerin atomizasyondan kurtulduklarında, bir arada, anlam duygularına hitap eden bir eylemde bulunduklarında yaşadıkları, yaşayabilecekleri hazzı, ortaya koyabilecekleri yaratıcılığı ve deneyimleyebilecekleri özgürleşmeyi imliyor. Böylesi bir kolektif üretim sürecinde yer almak, bireyleri aralarında arkadaşlık bağı olan dayanışma içindeki aktif öznelerle dönüştürüyor; onları yalnızlık ve çaresizlik hislerinden çıkarıp güçlendiriyor. Özneler arası iletişimdeki dönüşüm, özgürleşmeyi getiriyor; özgürleşme ve güçlenme bilgi üretim süreçlerini ve dönüştürücü eylem olanaklarını genişletip derinleştiriyor.

Bu çalışma düşünce ve eylem birlikteliğinden oluşan kolektif üretim süreçlerinde kilit noktanın diyaloga dayalı hiyerarşik olmayan eşit ilişkiler olduğunu ortaya koyuyor. Katılımcı anlatıları özgürleşmenin güvenli bir ortamda söz söylemekten geçtiğini, güçlenmenin kıymet görmekten ve yüreklendirilmekten kaynaklandığını, dönüşümün hiyerarşisiz bir kolektif üretimi deneyimleyerek hayat bulduğunu gösteriyor. Öte yandan, bu dönüşüm yalnızca bireysel bir değişimle sınırlı kalmıyor; deneyimlenen kolektif üretim süreçleri aracılığıyla kalıcı bir etki yaratıyor, dönüşüm kendi içinde yeni dönüşümleri tetikliyor ve yaygınlaşarak topluluk içinde devam ettirilebiliyor. Böylece kolektif üretim, hem bireylerin hem de toplulukların sürekli olarak yeniden şekillenmesine ve öğrenmeye açık bir döngü yaratmasına olanak tanıyor. Böylesi ilişkiler kurulmadığı sürece eleştirel düşünce ve eylem belirli ölçüde ortaya çıksa bile uzun vadede derinleşip genişleyemeden sönmeye mahkûm. Zira teoride savunduklarınızı pratikte hayata geçiremediğinizde eleştirel pedagoji kuru bir söylemden öteye geçemiyor, kendini durmadan yeniden üreterek sığlaşıyor. Hiyerarşik olmayan eşit ilişkiler yoluyla bağ kurmaksa hem kendimizi hem dayanışmayı güçlendirmemizi sağlayarak bilgi üretimimizi artırıp dönüştürücü eylemlerimizi çoğaltıyor. Eleştirel Pedagoji Dergisi içerisindeki deneyimlerimizden hareketle kolektif üretim süreçlerine odaklandığımız bu çalışmada aktardığımız heyecan ve tutkunun daim olması, eşitliğe dayanan diyalog ortamının güçlenerek sürmesi, özgür bir toplumu yaratmaya çokça katkı sağlaması dileklerimizle.

Kaynakça

- Apple, M. W. (2006). Educating the "right" way: Markets, standards, God, and inequality (2nd ed.). Routledge.
- Darder, A. (2017). Reinventing Paulo Freire: A pedagogy of love. Routledge.
- Freire, P. (2001). Pedagogy of Freedom Ethics, Democracy, and Civic Courage. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.
- Freire, P. (2008). Ezilenlerin Pedagojisi. (Çev. D. Hattatoğlu). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Gadotti, M. (1996). Pedagogy of praxis: A dialectical philosophy of education. State University of New York Press.
- hooks, b. (2021). Sınırları Aşmayı Öğretmek Özgürlük Pratiği Olarak Eğitim. (Çev. A. Eylem). Nota Bene Yayınları, İstanbul.
- Kemmis, S. & McTaggart, R. (2005). Participatory action research: Communicative action and the public sphere. N. Denzin & Y. Lincoln (Eds.), The Sage Handbook of Qualitative Research (3rd ed.) (s. 559–603), Sage.
- Mayo, P. (2012). Özgürleştirici Praksis Paulo Freire'nin Radikal Eğitim ve Politika Mirası. (Çev. N. Aksoy ve H.H. Aksoy.). Dipnot Yayınları, Ankara.
- Shor, I. (1992). Empowering education: Critical teaching for social change. University of Chicago Press.